

Právo na soudní a jinou právní ochranu

Právo vlastnit majetek, nabývání majetku

II. ÚS 497/04

> Podle čl. 11 odst. 1 Listiny má každý právo vlastnit majetek, přičemž toto právo má v případě všech vlastníků stejný obsah a ochranu. Odst. 4 téhož článku pak připouští omezení vlastnického práva jen ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu. Pokud obecné soudy neposkytly stěžovatelům ochranu před jednáním obce, která bez souhlasu, dokonce proti vůli stěžovatelů a bez jakékoliv kompenzace, umístila na jejich pozemek kanalizační sběrač, pak zasáhly nepřípustně do práva na nedotknutelnost vlastnictví.

Přitom postup nalézacího soudu, který obsah listiny, jež je v řízení důkazem klíčovým, vyložil ve zřejmém rozporu se záměrem jejího pořizovatele, je porušením článku 36 odst. 1 Listiny. <

Ústavní soud

rozhodl v senátu o ústavní stížnosti stěžovatelů V. a J. H., zastoupených JUDr. L. D., advokátem, proti rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 27. 11. 2003, č. j. 19 Co 1589/2003-80, a usnesení Nejvyššího soudu v ČR ze dne 3. 6. 2004, č. j. 22 Cdo 670/2004-98, za účasti Krajského soudu v Českých Budějovicích a Nejvyššího soudu ČR, jako účastníků řízení, takto:

Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 27. 11. 2003, č. j. 19 Co 1589/2003-80, a usnesení Nejvyššího soudu v ČR ze dne 3. 6. 2004, č. j. 22 Cdo 670/2004-98, se zrušují.

Odůvodnění

Ústavní stížností napadli stěžovatelé v záhlaví označená rozhodnutí odvolacího a dovolacího soudu s tím, že jimi bylo porušeno jejich ústavně zaručené právo na soudní ochranu, zakotvené v článku 90 Ústavy České republiky, právo na spravedlivý proces obsažené v článku 36, a právo na ochranu majetku, obsažené v článku 11 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina"). Stěžovatelé proto žádají, aby Ústavní soud svým nálezem tato rozhodnutí zrušil.

Z textu ústavní stížnosti a připojeného spisu Ústavní soud zjistil, že napadená rozhodnutí vzešla ze soudního řízení, které stěžovatelé neúspěšně vedli proti obci Ledenice ve věci ochrany jejich vlastnictví.

Žalobou podanou k Okresnímu soudu v Českých Budějovicích v červnu 2002 se stěžovatelé domáhali rozhodnutí, kterým by byla obci Ledenice uložena povinnost na vlastní náklady odstranit stavbu kanalizačního řadu z jejich pozemku parc. č. 199/6, a pozemku ve zjednodušené evidenci parc. č. 693/5 v katastrálním území Ledenice. Později pozemek parc. č. 199/6 zcizili a upravili svůj žalobní návrh s ohledem na tuto skutečnost. Stěžovatelé tvrdili, že obec Ledenice uložila na pozemku v jejich vlastnictví kanalizační řad bez jejich souhlasu. S obcí sice uzavřeli dne 7. 6. 1997 "Smlouvu o budoucí smlouvě o zřízení věcného břemene", spočívajícího v uložení kanalizačního potrubí, ale vlastní smlouva o zřízení věcného břemene,

kteřá je podle mínění stěžovatelů nezbytnou podmínkou pro oprávněné zřícení stavby, vřak uzavřena nikdy nebyla.

Okresní soud v Českých Budějovicích žalobu zamítl s tím, že obec stavbu provedla na základě řádného povolení ke zřícení vodohospodářského díla a stěžovatelé vyslovili s využitím svého pozemku pro tento účel souhlas. Tento souhlas soud dovodil gramatickým výkladem výře zmíněné smlouvy o smlouvě budoucí. Navíc obec při realizaci stavby postupovala podle usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 30. 11. 2001, č. j. 6 Co 2435/2001-22, jímž byla stěžovatelům uložena v rámci předběžného opatření povinnost umožnit obci předmětnou stavbu realizovat.

Krajský soud v Českých Budějovicích odvolání stěžovatelů nevyhověl a rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Ztotožnil se se skutkovými i právními závěry okresního soudu. Při právním hodnocení odvolací soud vyšel z ustanovení § 135c odst. 1 občanského zákoníku , podle něhož zřídí-li někdo stavbu na cizím pozemku, ač na to nemá právo, může soud nařícit její odstranění na náklady toho, kdo ji zřídil. V daném případě disponovala obec povolením ke zřícení vodohospodářského díla, vydaného referátem životního prostředí Okresního úřadu České Budějovice, podle tehdy platného a účinného zákona o vodách (zák. č. 138/1973 Sb.). Krajský soud poukázal na § 37 odst. 2 tohoto zákona , který dává možnost vyvlastnit potřebné nemovitosti či práva k nim, je-li jich potřeba k výkonu oprávnění plynoucího z rozhodnutí vodohospodářského orgánu, mimo jiné též k vybudování vodohospodářského díla, pokud taková práva nelze získat dohodou. Protože pro vznik takových práv nepředepisoval zákon žádnou formu, mohlo k dohodě o nich dojít jakkoliv a postačující byl i souhlas vlastníka pozemku s vybudováním vodohospodářského díla na jeho pozemku. V posuzované věci takový souhlas stěžovatelé udělili právě ve výře zmíněné smlouvě o budoucí smlouvě o zřícení práva věcného břemene ze 7. 6. 1998. Proto nepovažoval odvolací soud stavbu za neoprávněnou ve smyslu § 135c občanského zákoníku .

Proti rozhodnutí odvolacího soudu se pak stěžovatelé bránili ještě podáním dovolání k Nejvyššímu soudu ČR. Ten však dovolání odmítl s tím, že rozhodnutí soudu odvolacího v dané věci nemá zásadní právní význam. Podle názoru prezentovaného Nejvyšším soudem ČR je pro rozhodnutí ve věci určující interpretace obsahu smlouvy o smlouvě budoucí o zřícení věcného břemene, která nebyla provedena v rozporu s hmotným právem. V dané věci z obecného hlediska nebylo řešeno nic tak významného, co by přesahovalo zájmy účastníků, a proč by se Nejvyšší soud ČR měl zabývat věcnou stránkou dovolání.

Stěžovatelé se domnívají, že postupem výře popsáním zasáhla obec Ledenice do jejich práva podle článku 11 Listiny . Soudy v nalézacím řízení je proti takovému zásahu odpovídajícím způsobem neochránily, když provedené důkazy vyhodnotily zcela v rozporu s jejich obsahem. Tím došlo i k porušení jejich práva na spravedlivý proces.

Stěžovatelé rovněž odmítlí hodnocení podaného dovolání Nejvyšším soudem ČR. Podle nich byl spor rozhodnut v rozporu s hmotným právem a dovolací soud dovolání připustil.

Nejvyšší soud ČR ve svém vyjádření ke stížnosti odkázal na odůvodnění svého usnesení s tím, že přípustnost dovolání zvažoval v souladu se svou ustálenou praxí. Upozornil ještě, že mu jako soudu dovolacímu nepřisluší úplná revize předchozího nalézacího řízení. Má zato, že nařícená práva stěžovatelů svým rozhodnutím nezasáhl.

Krajský soud v Českých Budějovicích také považuje stížnost za nedůvodnou a je toho názoru, že by jí Ústavní soud vyhovět neměl. Ve věci provedl dokazování v dostatečném rozsahu, důkazy pak příčinně hodnotil. Nesouhlasí, že by rozhodnutí bylo v rozporu s hmotným právem. Rovněž krajský soud odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

Obec Ledenice k výzvě Ústavního soudu sdělila, že se postavení vedlejšího účastníka řízení vzdává.

Ústavní soud námitky stěžovatelů přezkoumal a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

Nejprve Ústavní soud zkoumal formální stránku stížnosti. Konstatuje, že podání splňuje požadavky, kladené na ústavní stížnost zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o Ústavním soudu"). Stížnost byla podána včas, stěžovatelé jsou osobami oprávněnými k jejímu podání, Ústavnímu soudu doložili zastoupení advokátem v řízení a jejich stížnost má vyžadované formální i obsahové náležitosti.

Pokud jde o meritum ústavní stížnosti, vyšel Ústavní soud z následujících úvah.

Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy České republiky). Nepřísluší mu posuzovat celkovou zákonnost či dokonce správnost rozhodnutí, a to včetně jeho odůvodnění. Úkolem Ústavního soudu je zjišťovat, zda napadeným rozhodnutím nedošlo k zásahu do základních lidských práv a svobod zaručených ústavním zákonem či mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy . Hodnocení důkazů přináleží obecným soudům a je v mezích příslušného procesního předpisu vedeno volnou úvahou vycházející z principu nezávislosti soudu. Ústavnímu soudu nepřísluší jejich závěry přehodnocovat. Tato zásada je ovšem prolomena v případě, kdy právní závěry obecného soudu jsou v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními nebo z nich v žádné možné interpretaci nevyplývají, anebo pokud soud rozhodl v rozporu s kogentní normou hmotného práva. Takové rozhodnutí by pak bylo rozhodnutím odporujícím čl. 36 odst. 1 Listiny , který zaručuje každému právo domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. O takový případ jde v posuzované věci a Ústavní soud souhlasí se stěžovateli, že je namístě jeho ingerence.

Ústavní soud při přezkumu vyšel ze zjištění obecných soudů, že stěžovatelé jsou vlastníky pozemku parc. č. 693/5 v katastrálním území Ledenice. Obec Ledenice, v rámci svého záměru vybudovat v obci kanalizaci, pak ve druhé polovině 90. let zahájila jednání se stěžovateli o využití pozemku v jejich vlastnictví pro uložení kanalizačního sběrače. Tato jednání vyústila v podpis listiny nadepsané jako "smlouva o budoucí smlouvě o zřízení práva věcného břemene", nicméně vlastní smlouva o zřízení věcného břemene nikdy mezi stěžovateli a obcí uzavřena nebyla. Obec přesto v roce 2002 kanalizační sběrač na pozemek stěžovatelů položila.

V řízení před obecnými soudy pak nebylo prokázáno, ale ani tvrzeno, že stěžovatelé vyjádřili svůj souhlas s umístěním kanalizačního sběrače na svém pozemku ještě jinak, ať už výslovně či konkludentně, než smlouvou o smlouvě budoucí. Obsah této listiny tedy byl při rozhodování soudů klíčovým pro vyložení úmyslu stěžovatelů, jak se svým pozemkem naložit

Text kritického článku smlouvy, který byl jako souhlas vyložen, zní: "Vlastník dotčené nemovitosti souhlasí se vstupem na pozemek za účelem uložení kanalizačního sběrače a souhlasí s právem vstupu na pozemek za účelem provádění nutných oprav, úprav a provozu, v rozsahu, právech a povinnostech uvedených v budoucí smlouvě o zřízení práva věcného břemene, kterou se tímto zavazuje uzavřít."

Výše citovaný text nelze podle Ústavního soudu interpretovat jinak než jako projev ochoty stěžovatelů v budoucnu smluvně omezit své vlastnické právo ve prospěch obce, resp. o takovém omezení jednat. Pro absenci základních náležitostí nelze příslib stěžovatelů interpretovat v žádném případě jako jejich závazek. Z citovaného ujednání je nasnadě, že teprve v předpokládané vlastní smlouvě o zřízení věcného břemene by pak její účastníci dohodli konkrétní podmínky omezení práva stěžovatelů, náhrady za takovou újmu a ostatní podrobnosti.

Za bezvýhradný souhlas stěžovatelů s umístěním kanalizačního sběrače na jejich pozemku nelze citované ujednání považovat ani s přihlédnutím k ustanovení § 37 odst. 2 tehdy platného zákona č. 138/73 Sb. , o vodách. Toto ustanovení pouze stanoví účel, pro který je možno vyvlastnit, a též předpoklad takového vyvlastnění. Ustanovení nelze užít jako výkladového pro vztah založený soukromoprávním úkonem v tom smyslu, že by jeho existence umožňovala stavebníkovi umístit stavbu vodohospodářského díla na pozemek bez jednoznačného souhlasu jeho vlastníka.

K tomu Ústavní soud dodává, že jak výklad tohoto textu provedený soudem první instance tak, že šlo o "dvojí souhlas", kdy pouze souhlas se vstupem na pozemek za účelem provádění nutných oprav, úprav a provozu díla stěžovatelé podmiňovali uzavřením budoucí smlouvy, ale souhlas se zřízením stavby byl bezpodmínečný, tak i jeho výklad jako formy souhlasu vlastníků se zřízením vodohospodářského díla, jak ji podal soud odvolací, jsou interpretací svévolnou, která je ve flagrantním rozporu s vůlí stěžovatelů v předmětné listině vyjádřenou.

Odvolací soud při aplikaci hmotného práva vyšel správně z ustanovení § 135c občanského zákoníku , který dává vlastníkovu pozemku možnost domáhat se odstranění stavby neoprávněně na něm postavené. Správně v odůvodnění napadeného rozhodnutí uvádí, že základním předpokladem ke stavbě je občanskoprávní titul stavebníka na pozemku stavět. Za takový titul však chybně, a to z důvodů výše podrobně rozvedených, považuje citované ujednání ze smlouvy o budoucí smlouvě o zřízení věcného břemene.

Skutečnost, že obci bylo vydáno příslušným správním úřadem povolení ke zřízení vodohospodářského díla, na posouzení věci ničeho nemění. Takové rozhodnutí dokládá pouze to, že obec dostala požadavkům, které na její záměr vybudovat kanalizační řad kladou předpisy administrativního práva. Zde Ústavní soud odkazuje též na komentář k ustanovení § 135c občanského zákoníku (in: Jehlička, Švestka, Škárová a kol.: Občanský zákoník - komentář, 8. vydání, nakl. C. H. Beck, 2003, str. 398): "Základním předpokladem ke stavbě je, že stavebník má oprávnění (občanskoprávní titul) na pozemku stavět. Pokud tento předpoklad není splněn, jde z občanskoprávního hlediska o tzv. neoprávněnou stavbu. Od neoprávněné stavby je třeba odlišovat nesplnění některé z náležitostí, které vyžadují stavební předpisy."

Odvolací soud z pohledu Ústavního soudu v odůvodnění napadeného rozsudku provádí zbytečně rozbor § 37 odst. 2 zákona č. 138/73 Sb. , jež dával možnost vyvlastnit

potřebné nemovitosti či práva k nim, bylo-li toho potřeba mimo jiné též k vybudování vodohospodářských děl a zřízení kanalizačních přípojek, pokud je nebylo lze získat dohodou. Jakkoliv je pravda, že pro takovou dohodu nevyžadoval zákon žádnou zvláštní formu, nelze - opět s výše již rozvedenými argumenty - za ni považovat citované ujednání ze smlouvy o smlouvě budoucí. Z připojeného spisu je zřejmé, že vlastnické právo stěžovatelů nebylo omezeno ani v zákonném vyvlastňovacím řízení.

Pro výše předestřený rozdíl mezi občanskoprávním titulem ke stavbě a administrativním povolením pak Ústavní soud neshledává potřebným se v rámci tohoto řízení zabývat průběhem řízení správního, vedeného tehdejší vodoprávní úřadem, z něhož vzešlo povolení ke zřízení vodohospodářského díla; zde konkrétně, zda a jak správní orgán prověřoval stanovisko dotčených vlastníků pozemků k umístění díla. Posouzení vlastnických vztahů správním úřadem v rámci řízení podle zákona o vodách nebylo pro soud závazné. Navíc z obsahu předmětného povolení ke zřízení vodohospodářského díla se zdá být patrné, že správní orgán vůbec se stěžovateli nejednal jako s účastníky. Nelze tedy uvažovat ani konkludentní souhlas stěžovatelů vyjádřený v průběhu správního řízení.

Podle čl. 11 odst. 1 Listiny má každý právo vlastnit majetek, přičemž toto právo má v případě všech vlastníků stejný obsah a ochranu. Odst. 4 téhož článku pak připouští omezení vlastnického práva jen ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu. Pokud obecné soudy neposkytly stěžovatelům ochranu před jednáním obce Ledenice, která bez souhlasu, dokonce proti vůli stěžovatelů a bez jakékoliv kompenzace, umístila na jejich pozemek kanalizační sběrač, pak zasáhly nepřipustně do práva na nedotknutelnost vlastnictví.

Přitom postup nalézacího soudu, který obsah listiny, jež je v řízení důkazem klíčovým, vyložil ve zřejmém rozporu se záměrem jejího pořizovatele, je porušením článku 36 odst. 1 Listiny .

Ústavní soud tedy vázán petitem stížnosti, zrušil v souladu s ustanovením § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadený rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích, neboť jím bylo zasaženo do práv stěžovatelů, zaručených článkem 36 odst. 1 Listiny a článkem 11 odst. 1 Listiny .

Ze stejných důvodů zrušil Ústavní soud i usnesení Nejvyššího soudu ČR. Zde budiž doplněno, že posouzení toho, zda má věc po právní stránce zásadní význam, a tedy zda dovolání bude Nejvyšším soudem připuštěno, je věcí volného uvážení Nejvyššího soudu a Ústavnímu soudu nepřísluší tuto jeho úvahu hodnotit. V posuzovaném případě však krajský soud rozhodl v rozporu s ustanovením § 135c občanského zákoníku , které je ustanovením kogentním, meritorní přezkum Nejvyšším soudem zde proto byl namístě.

Porušení práv vyplývajících z článku 90 Ústavy , jak stěžovatelé dále namítali, Ústavní soud naopak neshledal. Toto ustanovení obsahuje principy organizace a činnosti soudů a nelze dovést, že by zakotvovalo nějaké základní právo či svobodu stěžovatelů.

Závěrem Ústavní soud podotýká, že tímto svým náležením nepředjímá rozhodnutí obecných soudů o žalobě stěžovatelů podle ustanovení § 135c občanského zákoníku .

Poučení:

Proti nálezu Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 8. srpna 2005